

محوریت

آیات و روایات

در تبلیغ

جواد حاج حسینی

پیشگفتار

ثانوی از کلام و سخن خود حذف کنیم؟ یا به شیوه سنتی ادامه دهیم؟ یا ...
این تفکرات ادامه داشت تا اینکه عنایت خداوند حکیم همراه شد و ریسمان تقدیرم به ارتباط با یک گروه سرحال و با نشاط گره خورد. در این زنجیره حوادث و کشاکش روزگار، نوبت به جایی رسید که بنده حقیر توفیق گفت و شنود با اساتید و زبندگان تبلیغ را پیدا کردم و با اعضاء «واحد نوجوان و جوان» در «معاونت تبلیغ و آموزشهای کاربردی حوزه علمیه قم» آشنا شدم.

یکی از مشغله‌های ذهنی بنده در دنیای تبلیغ، با توجه به مخاطب روز و جامعه کنونی، «استفاده از آیات و روایات» بود و گه‌گاهی سؤالاتی از این قبیل ذهنم را به خود مشغول می‌ساخت که:
لزوم استفاده از آیات و روایات تا چه اندازه‌ای است؟ اگر مخاطب ما نوجوان و جوان امروزی باشد، چگونه می‌توان کلام الهی و سخنان گرانمایه اهل بیت علیهم السلام را به کار برد؟ آیا ثقلین را تا اطلاع

در مدتی که با اعضاء واحد در ارتباط بودم و با آنها در مقوله‌های مختلف تبلیغی، فعالیتهای فرهنگی و شیوه‌های نوین آموزشی بحث و گفتگو می‌کردم، با «اصول کلاس‌داری دینی» آشنا شدم.

این اصول، مباحث کاربردی، ارزشمند و مطابق با جامعه امروز و نیازهای مخاطب است؛ طوری که رعایت آنها رنگ و لعاب جذاب‌تر و مفیدتری را به فعالیتهای تبلیغی می‌بخشد. از میان اصول مذکور، اصل «محور بودن آیات و روایات» برای من جذاب و تفکر برانگیز بود.

زمانه گذشت تا اینکه به پیشنهاد مسئول واحد، تصمیم گرفتم در مورد «محوریت آیات و روایات» سطوری چند، بنگارم.

قلم به دست گرفتم و پس از فکر و نوشتن عناوین بحث، نگارش را آغاز کردم. وقتی به پایان رسید، احساس کردم با عنایات پروردگار سبحان، توجهات امام زمان عج الله تعالی فرجه و یاری اساتید و دوستان، جواب مناسبی را برای پرسشهای خود به دست آورده‌ام.

البته وجود ضعفها و نقصها را منکر نمی‌شوم و در شناخت و رفع آنها، کمک و یاری می‌طلبم.

کلام اول برای آخر

از شما، خواننده عزیز، خالصانه خواهان بیان نظراتتان هستم. پس به هنگام مطالعه این نوشتار، قلم به دست داشته باشید و پیشنهاد و انتقاد خود را در خصوص مطالب آن، به ویژه صحت و دقت در به کارگیری آیات و روایات، مرقوم فرمایید! حتماً با این جانب ارتباط برقرار کرده، نظر خود را مبدول فرمایید! قطعاً اندیشه‌های شما یاری‌ده فکر و امید بخش ما خواهد بود.

جزاکم الله خیر الجزاء

Javad-hajj@hotmail.com

صندوق پستی مجله مبلغان: ۳۷۱۸۵/۸۶۸

دور نمای بحث

این سری مقالات، بیانگر اهمیت و چگونگی «محوریت آیات و روایات در تبلیغ»، در چهار قسمت است:

۱. اولین قسمت را در این شماره، تحت عنوان «محوریت آیات و روایات» خواهید خواند که به تعریف و اهمیت آن پرداخته‌ایم.

۲. مراحل پژوهش در روایات؛

۳. چگونگی زمینه‌سازی بیان آیات و روایات؛

۴. نکات مهم و فراگیر در سه کارگیری آیات و روایات.

نکته

برای روشن ساختن تئوریهای این مقالات، کلاس را عرصه انتخابی جهت اجراء آن در نظر گرفتیم؛ هر چند که مطالب این نوشتار مختص به کلاس نیست و در سخنرانی، جلسات پرسش و پاسخ و بسیاری از عرصه‌های دیگر تبلیغ، قابل اجراء می‌باشد.

محوریت آیات و روایات

تعریف

مربی موفق وقتی به کلاس می‌رود، باید بداند چه می‌خواهد بگوید؟ از کجا شروع کند؟ چگونه مباحث را پیش ببرد؟ و به کجا ختم کند؟ ممکن است مطالب مختلف، اما مرتبطی را از کتابها، مجلات، رادیو، تلویزیون و ... جمع‌آوری کرده، یا با تفکر و مشورت به آن رسیده و آنها را برای ارائه در کلاس نظم داده باشد. حال اگر مربی مطالب و محتوا، ارتباط و نظم بین آنها و نتیجه مباحث مطرح شده را

بر اساس گفته‌های وحی و کلام ائمه اطهار علیهم السلام انجام داده و در کلاس ارائه کرده باشد، کلاس خود را بر محوریت آیات و روایات برگزار کرده است و به عبارت گویاتر، هنگامی در سخن ما، محوریت آیات و روایات تحقق می‌پذیرد که سه چیز با توجه به قرآن و سخن امامان معصوم علیهم السلام تهیه شده باشد:

۱. مطالب و محتواها؛

۲. ارتباط و نظم بین آنها؛

۳. نتیجه مبحث.

ممکن است شخصی نتواند هر سه مورد فوق را در کلاس رعایت کند یا برخی مباحث به گونه‌ای باشند که نتوان همه موارد را لحاظ کرد، در این صورت، اگر مبلغ بتواند تنها مورد اول را انجام دهد؛ یعنی مطالب و محتواهای کلاس را بر اساس سخن وحی و معصومین علیهم السلام مطرح کند، به رعایت این نکته دست یافته است؛ هر چند که بهتر است به هر سه مورد جامه عمل بپوشاند.

چرایی و اهمیت

حال که با تعریف «محوریت آیات و روایات» آشنا شدید، خوب است پیرامون

اهمیت و ضرورت آن سخن به میان آوریم و به این سؤال پاسخ دهیم که چرا در گفتار باید آیات و روایات را محور بحث و مرکز سخن قرار داد؟

به نظر می‌رسد برای پرداختن به این موضوع، باید چند مطلب را مد نظر داشت:

۱. رابطه سعادت با قرآن و روایات؛

۲. ارتباط نیازهای مختلف انسان با

قرآن و روایات؛

۳. جذابیت قرآن و روایات؛

۴. سفارش ائمه هدی علیهم السلام

در مورد این موضوع.

۱. سعادت بشر

سعادت بشر، در گرو حیات اسلام

ناب در عرصه اجتماع است و حیات

اسلام نیز به عمل به قرآن و عترت است.

قرآنی که چهارده قرن همواره در متن

زندگی عمومی و خصوصی مسلمانان

بوده است، در باره خود می‌فرماید:

﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ

أَقْوَمُ﴾؛ «همانا این قرآن به [بهترین و]

استوارترین راه هدایت می‌کند.»

امیرالمؤمنین علیه السلام نیز که گهربارترین کلام بشری در سخنان او یافت می‌شود، درباره قرآن می‌فرماید:

«إِنَّ أَحْسَنَ الْقَصَصِ وَ أْبْلَغَ الْمَوْعِظَةِ وَ أَفْضَلَ التَّذْكَرِ كِتَابُ اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ؛ همانا زیباترین قصه‌ها و رساترین موعظه‌ها و پرسودترین تذکرها کتاب خداوند جلیل و عزیز است.»

رها کردن یکی از این دو ثقل، نگون

بخشی، ناکامی و شقاوت را به دنبال خواهد داشت.

نبی مکرم اسلام که سزاوارترین

درودها بر او و خاندان پاکش باد، می‌فرماید:

«أَيُّهَا النَّاسُ اسْمَعُوا وَ قَدْ بَلَغْتُ إِلَيْكُمْ

سِتْرَهُمْ عَلَيَّ الْحَوْضَ فَأَسْأَلُكُمْ عَمَّا فَعَلْتُمْ

فِي الثَّقَلَيْنِ وَ الثَّقَلَانِ كِتَابُ اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ وَ

أَهْلُ بَيْتِي فَلَا تَسْبِقُوهُمْ فَتَهْلِكُوا وَ لَا

تُعْلَمُوهُمْ فَإِنَّهُمْ أَعْلَمُ مِنْكُمْ؛ ای مردم!

گوش فرا دهید که [این پیام را به شما]

ابلاغ کردم:

۲. الکافی، ج ۸، ص ۱۷۵.

۳. الکافی، ج ۱، ص ۲۹۳.

۱. اسراء / ۹.

شما نزد حوض کوثر بر من وارد خواهید شد و من از شما در باره عمل و رفتار تان نسبت به دو چیز گران سنگ سؤال خواهم کرد. آن دو چیز، کتاب خدا و اهل بیتم می باشد. پس هیچ گاه از آنها پیشی نگیرید وگرنه هلاک خواهید شد و در صدد آموزش به آنها نباشید! همانا آنها آگاه تر از شمایند.»

۲. نیاز مندیه‌های انسان

اعتقاد شیعه بر آن است که تمام موضوعات و مطالب مورد نیاز برای نیل به سعادت دنیوی و اخروی در قرآن وجود دارد.

﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ﴾^۱؛ «و ما این کتاب را که روشنگر همه چیز است، بر تو نازل کردیم.»

﴿مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ﴾^۲؛ «ما هیچ چیز را در این کتاب فرو گذار نکردیم.»

امام صادق علیه السلام فرمودند:

«إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنْزَلَ فِي الْقُرْآنِ تِبْيَانَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ وَاللَّهِ مَا تَرَكَ اللَّهُ شَيْئًا يَخْتَاجُ إِلَيْهِ الْعِبَادُ حَتَّىٰ لَا يَسْتَطِيعَ عَبْدٌ يَقُولُ لَوْ كَانَ هَذَا أَنْزَلَ فِي الْقُرْآنِ إِلَّا وَ قَدْ أَنْزَلَهُ اللَّهُ فِيهِ»^۳

همانا خداوند تبارک و تعالی در قرآن همه چیز را بیان کرده است تا آنجا که به خدا سوگند! خداوند هیچ چیزی از نیاز مندیه‌های بندگانش را نادیده نگرفته است؛ به گونه‌ای که شخصی نمی‌تواند بگوید: اگر فلان چیز در قرآن نازل شده بود؛ مگر اینکه خداوند از قبل در قرآن آورده است.»

اکنون برای فهم و درک سخنان پروردگار یگانه و کلام وحی باید به مفسر دانا و آگاه مراجعه کنیم.

معانی و مفاهیم غالب آیات روشن و واضح است؛ اما برخی دیگر به آسانی قابل فهم نیست و عقل بشری در درک حقیقت و تأویل آن ناتوان است. این آیات که به تفسیر قرآن «متشابهات» نامیده می‌شوند را تنها خداوند دانا و

۱. نحل / ۸۹

۲. انعام / ۳۸. فرط: کفایت و امله؛ فرط فی

الشیء و فرطه: ضیعه و قدم العجز فیه. (لسان)

۳. الکافی، ج ۱، ص ۵۹

کسانی که از علم خداوندی بهره مند هستند می فهمند.

وقتی تاریخ را با دقت مطالعه و حوادث و رویدادهایش را بررسی می کنیم و با شخصیتهای مختلف و گفتار و کردارشان آشنا می شویم، مفسر حقیقی را کسانی می یابیم که با علم الهی و دانش لدنی خود، پرده های جهل را کنار زده، قلب آدمی را با مضامین بلند و معارف رفیع قرآنی انس داده اند تا آنجا که کلام و رفتار، سکون و حرکت آنها مفسر مفاهیم آیات کتاب خداست؛ به گونه ای که قرنهای پاسخگوی همه سؤالات تفسیری و ابهامات موجود در فهم قرآن بوده است.

تاریخ گواهی عادل بر این مدعاست. حال اگر از روایات صرف نظر کرده، بخواهیم به صورت مستقل آیات را درک کنیم و معارف حقه را به دنیای تشنه و نیازمند امروز برسانیم، آیا با تمام پیشرفتهای علمی، می توانیم همه امور و تمامی صنوف نیازمندی انسان را از دل قرآن به دست آوریم و آیات ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ﴾ و ﴿مَا

فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ﴾ را برای جهانیان اثبات کنیم؛ طوری که قلب سلیم، سکون، و عقل دقیق، سکوت اختیار کند؟!

شاید بتوان برخی مطالب را از ظاهر قرآن استخراج کرد؛ اما فهم بواطن قرآن و آیات متشابه بدون تمسک به گفتار انمه اطهار علیهم السلام ممکن نخواهد بود.

هر چه زمان می گذرد و بر ثانیه های عمر آدمی افزوده می گردد و دانش فراتر، علوم دقیق تر و فرهنگها مرفقی تر می شود، احساس نیاز به روایات برای دقت در برداشت از قرآن بیشتر، مملوس تر و محسوس تر می شود.

امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه شریفه ﴿فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾؛ «اگر ناآگاهید، از دانایان بپرسید.» می فرماید:

«الْكِتَابُ هُوَ الذِّكْرُ وَ أَهْلُهُ آلُ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِسُؤَالِهِمْ؛ قرآن ذکر است و اهل ذکر، خاندان

رسول که درود خدا بر آنان باد، می‌باشند. خداوند سبحان [انسانها را] به پرسشگری از ایشان امر فرموده است.»
طبیعی است که در تفسیر آیات و فهم معانی‌اش باید به دانایان و اهل کتاب حمید و قرآن مجید مراجعه کنیم.

۳. جذابیت زیاد

جذابیت آیات و روایات، مطلب وجدانی است که با خواندن، تأمل و تدبر می‌توان آن را حس کرد.

برای رسیدن به این حس و حال معنوی و ارزشمند، کافی است لحظاتی از عمر خود را صرف فهم آیات و روایات و تأمل پیرامون آن کنیم و تئوریهای آن را با زندگی و دنیای امروز مقایسه و با اعمالمان تطبیق کنیم.

ممکن است این سؤال بر ذهنتان نقش بندد که چرا قرآن و روایات جذابیت دارند و انسان را در دنیایی به زیبایی تمام هستی، سیر می‌دهند؟

جواب این پرسش را در «علل الشرایع» یافتیم. شخصی از امام صادق علیه السلام سؤال می‌کند:

«مَا بَالُ الْقُرْآنِ لَا يَزِدُّهُ عَلَى النَّشْرِ وَ

الدَّرْسِ إِلَّا غَضَاظَةً؛ سر این چیست که بحث و درس قرآن انجام نمی‌شود، مگر اینکه بر طراوت و شادابی آن افزوده می‌گردد؟»

حضرت در پاسخ می‌فرماید:

«إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمْ يَجْعَلْهُ

لِزَمَانٍ دُونَ زَمَانٍ وَلِنَاسٍ دُونَ نَاسٍ فَهُوَ فِي كُلِّ زَمَانٍ جَدِيدٌ وَعِنْدَ كُلِّ قَوْمٍ غَضٌّ إِلَيَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ [این بدان جهت است که] خداوند متعال قرآن را برای زمان محدود یا مردمان خاصی قرار نداده است؛ قرآن، تا روز قیامت، در هر زمانی جدید و برای هر ملتی با طراوت و جذاب خواهد بود.»

روایات نیز از این جذابیت و طراوت بی‌بهره نیستند؛ همچنان که خواهد آمد، امام رضا علیه السلام این حقیقت را بیان نموده‌اند که اگر مردم از خوبیها و نیکیهای کلام ما اهل بیت آگاه شوند، سخن ما را سرمشق زندگی خود قرار داده، از دستورات ما اطاعت می‌کنند.

۱. بحارالانوار، ج ۲، ص ۲۸۰. البیال: الحال و

الشان؛ غضض: الغض؛ الطری: (لسان)

۴. توصیه مؤکد

انگیزه و شوق مطالعه آیات و روایات، یادگیری و یاد دادن آنها موقعی افزایش می‌یابد که از اجر و پاداش آن‌ها با خبر شویم.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

«الرَّأْيَةُ لِحَدِيثِنَا يَشْدُ بِهِ قُلُوبَ شِيعَتِنَا أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ؛ کسی که گوینده احادیث ماست، به گونه‌ای که قلوب شیعیان ما را [در مسیر حق] پایدار و مطمئن می‌سازد، بر هزار عابد فضیلت دارد.»

عبدالسلام هروی از امام رضا علیه السلام نقل می‌کند که فرمودند:

«رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا أَحْيَا أَمْرَنَا؛ خداوند رحمت کند بنده‌ای را که امر ما را زنده کند.»

پرسیدیم: چگونه می‌توان امر شما را احیاء کرد؟

حضرت جواب فرمودند: «يَسْتَعْلَمُ عُلُومَنَا وَيُعَلِّمُهَا النَّاسَ فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَحَاسِنَ كَلَامِنَا لَاتَّبَعُونَا؛ علوم ما را یاد

بگیرد و به مردم آموزش دهد؛ چرا که اگر مردم نیکیهای سخن ما را بدانند، از ما پیروی خواهند کرد.»

در این زمینه، روایات بسیار زیاد و موثق در کتب معتبر به چشم می‌خورد. این عمل آن قدر مورد سفارش و تأکید ائمه اطهار علیهم السلام است که نقل روایت و فهم آن باید یکی از ملاکهای شخصیت دینی افراد قرار گیرد. امام باقر علیه السلام به فرزندش، امام صادق علیه السلام، می‌فرماید:

«يَا بُنَيَّ أَعْرِفْ مَنَازِلَ شِيعَةِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَيَّ قَدْرَ رِوَايَتِهِمْ وَمَعْرِفَتِهِمْ؛ فرزندم! منزلت و رتبه شیعه علی علیه السلام را به اندازه روایات و شناختشان [نسبت به معارف دین] بدان.»

نتیجه

با توجه به اینکه سعادت انسان و عدم گمراهی او در تمسک به نقلین

۳. مستدرک الوسائل، ج ۱، ص ۸۴.

در روایتی به نقل از امام رضا علیه السلام آمده است که روایات نیز مانند آیات قرآن محکم و متشابه دارد. ر.ک: وسائل الشیعة، ج ۲۷، ص

۱. الکافی، ج ۱، ص ۳۳.

۲. وسائل الشیعة، ج ۲۷، ص ۹۲.

است و از طرف دیگر، همه مطالب مورد نیاز انسان در آن دو، به طور محکم و متشابه^۱ وجود دارد و از سوی سوم، خود آیات و روایات شادابی و طراوتی دارد که جذابیت فوق العاده‌ای را به دنبال خواهد داشت و از جهت چهارم، نقل آیات نورانی و روایات معصومین علیهم السلام بسیار مورد سفارش قرار گرفته است، ضرورت محور بودن آیات و روایات در القاء مفاهیم دینی در یک کلاس یا سخنرانی هویدا می‌شود و نه تنها تبلیغ، بلکه همه شئون زندگی، فعالیت‌های روزانه، تحصیل، کار، کسب روزی و ... در امور فردی و اجتماعی، همه و همه باید با محوریت دستورات الهی و فرامین ائمه اطهار علیهم السلام باشد و در هر عرصه‌ای به نظر آنها عمل شود تا سعادت حقیقی حس گردد.

بهترین تبلیغ

تجربه قرن‌ها تبلیغ اسلام این مطلب را همچنان زنده نگه داشته است که مهم‌ترین، مؤثرترین و سودمندترین محتواها و همچنین جذاب‌ترین، زیباترین و دقیق‌ترین شیوه‌ها در آیات و روایات

یافت می‌شود؛ تنها با این تفاوت که محتواها غیر قابل تغییر و دگرگونی هستند، اما انتخاب و اجراء شیوه‌ها به مقتضیات زمان، مخاطب و محیط بستگی دارد.

به طور مثال، این مطلب که «استفاده غیر قانونی از اموال بیت المال حرام است.» تغییرناپذیر است؛ اما شیوه ارائه این محتوا، گاهی با نزدیک کردن آهن گذاخته به دست سائل صورت می‌پذیرد و گاهی با خاموش کردن شمع بیت المال برای گفتگوهای شخصی و امروز هم در بازرسی‌های سازمانی و تنبیه رانست خواران.

وقتی با اندک تأملی می‌توانیم بهترین محتواها را در زیباترین قالب‌ها به وسیله کلام نور به مخاطب خود برسانیم، چرا به نوآوری و خلاقیت از سویی و تدبیر در آیات و روایات و استنتاج روشهای نو از سوی دیگر نپردازیم؛ گرچه استفاده از علوم روز و روشهایی که صحیح و مطابق با بینشها و ارزشهای دینی است، ممدوح و ارزشمند است و حتی دانستن تئوریهای علوم انسانی به درک بهتر و فهم دقیق‌تر شیوه‌های اسلامی کمک

می‌کند؛ اما این بدان معنا نیست که چشممان را تنها به لبان صاحب‌نظران غربی بدوزیم.

بعضی از مبلغان، به جهت جذاب‌سازی سخنان خود، خصوصاً اگر در جمع نوجوانان و جوانان امروزی باشند، از طرح آیات و روایات واهمه دارند و گویا احساس می‌کنند با عمل به تئوریهای روز یا یافته‌های ذهن خود، بهتر می‌توانند نسل امروز را به مبانی و تفکرات دینی و مذهب اثنا عشری آشنا کنند و در این مسیر، گاهی محتواهای غنی اسلامی را فدای شیوه‌های ساختگی خود می‌کنند؛ در حالی که بارها شاهد بوده‌ایم که کلام وحی الهی و سخنان گهربار ائمه اطهار علیهم السلام در جمع اقلیتهای مذهبی یا انسانهای بی‌دین غربی و اروپایی خوش درخشیده و دل‌هایی را به خود متمایل ساخته است.

اگر احياناً در مواردی، بیان آیات و روایات باعث دزدگی، سردی و عدم اثر گذاری شده است، به خاطر شیوه‌های

نامناسب و بی‌دقتی ما بوده است. امامان معصوم علیهم السلام در بیان سخنان نورانی خود از لبان مبارکشان، که خود به تنهایی به قدر عالمی جذابیت دارد، تنها به گفته‌ها و شیوه‌های گفتاری بسنده نمی‌کردند؛ گاهی جواب را با سکوت می‌دادند، گاهی پاسخ شخصی را بعد از مدتها در فرصت مناسب مطرح می‌کردند، گاهی شخص را به پشت بام می‌بردند و بازار را به او نشان داده، سخن خود را بیان می‌کردند و ...

حال ما چگونه توقع داریم آیات و روایات را با شیوه‌ای همیشگی و یکنواخت به مخاطب برسانیم و نتیجه بگیریم!

خلاصه

خلاصه اینکه ما می‌خواهیم کلاس دینی داشته باشیم؛ یعنی کلاسی که معارف حقه اسلام و مذهب تشیع را بیان کنیم و این امر بدون محور بودن آیات قرآن و روایات اهل بیت علیهم السلام تحقق پذیر نخواهد بود.